

Predrag ŽIVKOVIĆ*, Rade ŠAROVIĆ*, Borislav ĐUKANOVIĆ**

GEOPOLITIKA OTPORA

Sažetak: Opredijelivši se za teorijsku elaboraciju savremenih geopolitičkih tokova, dovodeći do praga naučne kritike one raketse za koje se može reći da predstavljaju ritmiku održanja ove discipline u nučnoj teoriji i društvenoj stvarnosti, namjera nam je da ukažemo na nova „žilišta” međunarodnih odnosa, koja mijenjaju ustaljene „atavističke navike”. Stoga, čini se opravdanom obuzetost autora jednom inverzivnom slikom geopolitičkih procesa koji upućuju na značaj, ne novih i otkrivenih koliko zaboravljenih polova civilizacijskog razvoja. Riječ je o povratku i stvaranju novih političkih ideologija, naučnih teorija na istorijskoj sceni. Kuriozitet ovog stanovišta sadržan je u revitalizaciji, ako ne, i u nadolazećoj plimi mitoloških narativa koji se mogu nazvati *arhetipovima* u areni međunarodnih odnosa (Dugin 2008), za koje je uvriježeno mišljenje da imaju apeironske odlike, i u oseci onih ideologema koje su krajem 20. vijeka proglašavale i oponašale poznati credo — *kraja istorije*, te posljedicama *obrnuto totalitarizma* (Volin 2007). Ukazaćemo na neopodnost inaugurisanja nove političke teorije (*Četvrte političke teorije*, Dugin 2009), dalje, nagone *izolacionizma ili angažovanja svjetskih sila*, kako je isticao Henri Kisindžer (2016), te na opasnost sukobljavanja velikih sila koje ne oslušuju poruke istorije, tačnije, moraju izbjeći „Tukididovu zamku” (eho Peloponeskog rata), odnosno, buđenje i konfrontacija novih i ustaljenih hegemoni, kako i podučava geopolitičke sile Grejem Alison (2017) u svojoj studiji *Predodređeni za rat: Mogu li Amerika i Kina izbjeći Tukididovu zamku?* To je, čini se, i dovoljan povod za naznačeno teorijsko insistiranje i spremnost u tumačenju ovog teorijskog okvira.

Cljučne riječi: geopolitika, liberalizam, obrnuti totalitarizam, Četvrta politička teorija, kraj istorije

UVOD

U pregledu teorijske aneakte koja obuhvata najjasnija gledišta jedne relativno mlade discipline (ali samo u kontekstu njene akademske ukorijenjenosti, svakako ne i u toponimskom značenju) nastojaćemo da damo tumačenja onih rakursa koji su predstavljali snažan supstrat i oslonac za dejstvo svjetskih hegemoni. To svakako ne

* Filozofski fakultet, Nikšić, Univerzitet Crne Gore

** Univerzitet Donja Gorica

podrazumijeva puko nagomilavanje i otvoreno usredsređivanje na ultimativno militaristički izraz kao garanta geopolitičke dominacije na svjetskoj „šahovskoj tabli”.¹ To je, prije svega, objedinjujući set mišljenja, ukršatajućih i konfrontirajućih ideja, ideologema i anticipacija za što bolju pozicioniranost u političkoj areni kao konsolidujućem dijelu jednog šireg političkog sistema. Usredsređeni na ovakav teorijski uvid i prolegomenu, možemo reći da je geopolitika kao vještina sabiranja epohalnog stanja, kulturnog habitusa, istorijskog nasljeđa i, nadasve, ideoloških strategema i potvrde istorijske egzistencije na određenom prostoru, predstavljala mobilizaciju ovih karika u panoramski izgled i imperijalne težnje jednog društva. Dakle, nećemo pogriješiti ako kažemo da se rodno tle geopolitike vezuje za prve civilizacije koje je ljudski rod stvarao i spoznao kao monumentalna zdanja duhovnih pretenzija jednog vremena, odnosno, prevage i „rezervacije” na pokretnim slikama istorije. Dovoljno je sjetiti se Tukididovih opservacija i zapisa povodom Peloponeskog rata i lucidno se zapitati, da li se današnji sukobi u političkoj areni ciklično odvijaju po nekom zacrtanom i unaprijed određenom obrascu, odnosno, da li imperijalne sile u potencijalnim interesnim zonama artikulišu arhetipske naslage i poruke iz prošlosti.²

To je bio jedan od povoda našeg istraživanja na terenu međunarodnih odnosa, kojim smo htjeli utvrditi korelaciju arhetipova u geopolitici, sa nastojanjima imperijalnih stožera da ih se (ne)svjesno pridržavaju prilikom održanja svog habitusa u određenoj epohi.

Metodološki postupak u geopolitici podrazumijeva interdisciplinarni pristup, koji podrazumijeva primjenu jedne antropogeografske analize, istorijskog stanovišta, dijahronijske analize, kao i svih onih pristupa koji govore o jednoj predistiniranosti i izboru političkog suživota na određenom prostoru. Teško je izdvojiti prevagu nekog pristupa koji je opunomoćeni predstavnik neke discipline u prostoru omeđenom naučnim zakonitostima. Koliko su dominantni istorijski faktori, toliko su važni sociološki, politikološki i religijski? To nikako ne treba pojmiti kao unutrašnju borbu za poziciju dominantnog pristupa geopolitike, već kao unutrašnje bogatstvo da se na sistematičan način episteme povežu u jedan cjelovit sistem. Možda je upozorenje prof. Aleksandra Geljeviča Dugina na mjestu kada kaže: „Geopolitika je pogled na svet i u tom svojstvu je bolje ne porediti je sa naukama, nego sa sistemima nauka.”³ Od Mekindera, Haushofera, Šmita, Spajkmana, Bžežinskog, Kisindžera, do Dugina, Davutoglua, Zakarija, čini se da se filozofska i politička dubina

¹ Smatramo da je u semantičkom smislu veoma korisno pozvati se na djelo Zbignjeva Bžežinskog jer predstavlja sintezu održivosti onoga što se u savremenom rječniku ne samo geopolitike, već i šire, sociologije politike, sociologije međunarodnih odnosa, politikologije, uzima kao operativan i hipostaziran okvir političke arene.

Opširnije u: Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 1999.

² Zanimljivo gledište koje interpretira buduća geopolitička odredišta i epistemske ravni na osnovu Tukididove građe, svakako je knjiga poznatog harvardskog politikologa Grejema Alisona. Ovdje ćemo uputiti na njegovu knjigu: Graham Alison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, HOUGHTON MIFFLIN HARCOURT, Boston / New York, 2017.

³ Александар Дугин, *Основи геополитике / Геополитичка будућност Русије*, прев. Сава и Петар Росић, Екопрес, Београд, 2004, стр. 23.

nije redukovala. Naprotiv, danas smo svjedoci nacionalnih škola geopolitike, te stoga, svaka od njih je, ponaosob, dodavala parče svog pogleda na svijet u toj panorami međunarodnih odnosa.

Iako ovo djelo zahtijeva veću pažnju i minuciozniju analizu, *Strategijska dubina* turskog eminentnog politikologa i donedavno insajdera koji je posredno osjećao žar geopolitičkih nadmudrivanja, zaslužuje da se razmotri i pođe od određenih parametara prilikom definisanja sopstevnih snaga i pozicije u toj globalnoj međunarodnoj nomenklaturi. Ono što nas zanima svakako je put kojim se dolazi do saznanja kako prepoznati koju poziciju jedna država zauzima ili bi trebalo da zauzme u međunarodnim odnosima. Preovladavajuća teza našeg sagovornika Ahmeta Davutoglua odnosi se na istorijsku vertikalnu koja održava dostojanstvo jednog društva, odnosno preduslov njegovog vrijednosnog prepoznavanja u svijetu i geostrategijskog položaja koji omogućava da neka država iskoristi svoj geografski potencijal u međunarodnim odnosima sa svim pratećim analitičkim kategorijama. Za nas je interesantno objašnjenje tzv. *jednačine relativne težine i moći*. Naime, radi se o tome da Davutoglu u njoj prepoznaje jednu dispoziciju koju čine istorija, kultura, geografija, koji tvore pol stabilnih podataka i tzv. potencijalne podatke sačinjene od ekonomskog, tehnološkog i vojnog potencijala jedne države.⁴ To je mogućnost da se jedna država nađe u centru međunarodnih dešavanja, ne kao pasivni posmatrač otuđen od svojih potencijala, nego kao direktan učesnik u rješavanju međunarodnih i geopolitičkih vitalnih pitanja. Prema tome, *strategijska dubina* jednog naroda mogla bi se smatrati pouzdanim parametrom njene međunarodne prepoznatljivosti i snage,⁵ a prije svega vrijednim metodološkim pristupom.

KAKO OSMISLITI KONTRAHEGEMONIJU

S razlogom se postavlja i nazire sumnjičavo pitanje da li je geopolitika autistično oslikavanje ambijentalnog okruženja koje pripada svim „krajolicima” (državama) koji dijele fatum jedne epohe, ili je ekskluzivno pravo koje pripada samo odbačanoj kružnici, prema kojem se i prepoznaju geopolitičke hemisfere. Jasno je da se sa ovakvom introspekcijom mišljenja i ubjeđenja otvara Pandorina kutija, mnoštvo apriornih i aposterirornih sudova koje treba analizirati i prevesti u korespondentan diskurs. Iako smo maločas geopolitiku definisali kao imperijalno nastojanje jednog društva da nametne svoje vrijednosne standarde, to bi, prema mišljenju dobrog dijela teoretičara, predstavljalo teorijsku dogmatizaciju geopolitike i iz takve limitirajuće pozicije ne bi se moglo pristupiti svijetu onih za koje se persiflažno kaže da su prateće sjene snažnih otisaka geopolitičkih sila, koje se izdaju za meritorne

⁴ Ахмет Давутоглу, *Сйраийеийјска дубина, Међународни йоложај Турске*, прев. Сенка Ивошевић Ипек, ЈП Службени гласник, Београд, 2014.

⁵ Ovdje ne zatvaramo vrata skepticima koji s razlogom postavljaju pitanje šta je sa onim narodima koje krasi bogato istorijsko iskustvo, koji se ujedno mogu smatrati tvorcima civilizacija, a koja danas nemaju velikog uticaja u areni međunarodnih odnosa. Naš pristup upravo i omogućava njihov povratak iz istorijske pećalbe, jer je njihova istorija neprocjenjiv zalag da se stekne samopouzdanje i otrgnu od zaborava.

procjenitelje svega onoga što se smatra vrijednim za jedno (svjetsko) društvo. U tom diskursu stilistički je prihvatljivo rješenje da vijek pod dominacijom jedne sile nosi njena obilježja, iako je ovaj termin od izvornog *Pax Romana*, u semantičkom smislu, imao sasvim drugo značenje. Civilizacijski niz koji su činili *Pax Romana*, *Pax Ottomanica*, *Pax Britanica*, *Pax Americana* može se posmatrati kao težnja da se vrijeme i prostor, kao dvije bitne kategorije koje prožimaju biće, tumače isključivo sa stanovišta njihove rezervisanosti i zakupljenosti od strane pomenutih imperija. Time je cjelokupna povijest ljudskog roda diskvalifikovana njenim opozivanjem u ime jednog ekstrahovanog provizorijuma koji raskida sa tradicijom. Tako dolazimo do praga onoga što bi trebalo ne da isključi i prevrednuje istorijsko sjećanje i vrijednosti, već da popuni rezervisane rafofe i kulturološkim pejzažom drugih naroda kojima to pravo pripada. Ovo se može smatrati našom zalogom i težnjom da damo skroman doprinos u terminološkoj konstrukciji geopolitike. Otuda proisitiče naša intencija i prebivanje u onom diskursu koji teži da na jedan razložen i metodološko utemeljen način osvjetli, raščlani i prevaziđe dogmatske pristupe u međunarodnim odnosima. Šta to podrazumijeva? U obrazloženju našeg nastojanja, čini nam se, veoma je zahvalno i nadahnuto pozvati se na uvide jednog od vodećih ruskih mislilaca, profesora Aleksandra G. Dugina (Александр Г. Дугин). Za početak recimo to da ćemo u nastavku rada istupiti sa stanovišta i teorijskog pristupa čije se ime osnivača ponajviše vezuje upravo za ovog teoretičara. Naravno, tu ne oduzimam značaj i francuskom filozofu Alenu de Benoi kao suosnivaču ove, po svemu sudeći, alternativne filozofske orijentacije koja obuhvata šire svjetske intelektualne meridijane.

Ono što opravdava naš pristup savremenim geopolitičkim procesima moglo bi se nazvati *kontrahegemonističkom koncepcijom* koja ne podrazumijeva apsolutizovanje samo jednog teorijskog vidika, jer bi to značilo previdjeti idejno-genetičko objašnjenje naučnog utemeljenja, već primjenu jednog sinkretizma koji se poziva na raznorodnu tradiciju mišljenja (od antičkih mislilaca, Hajdegera i savremene neoevroazijske škole). Moramo istaći da to ne podrazumijeva doslovnu inkarnaciju (neo) marskizma, jer je teško savremenu klasu prekarijata shvatiti kao dostojnog nasljednika Marksove ostvarene nade i prevladanog strahovanja, koja je kadra da promijeni vladajuće društvene odnose koji se tvore u kapitalističkom poretku. Ukratko, to iziskuje sasvim novo sagledavanje intelektualne pozornice koja usitinu i obrazuje ideološkodominantni ambijent. Sa ovakvim spektrom sagledavanja horizonta međunarodnih odnosa saglasan je i već pozvani filozof i sociolog Aleksandar Dugin. Njegova refleksija promišljanja odmotava idejno klupko koje govori u prilog našoj sugestiji da se oslobodimo one organizacije nametnutih glasila čija sintagma odaje prenaplašeni ton hegemonističkog pogleda na arenu međunarodnih odnosa. U probranoj analekti njegov izbor pokreće suočavanje sa teorijskim naslagama A. Gramšija, koji je sabrao marksističku građu i dao transparentna gledišta o pitanju hegemonije.⁶ Zbog

⁶ Za početak, kao uvodni rezime našeg razmatranja i teorijsko-hipotetičke opravdanosti, navodimo analogni članak Aleksandra Dugina *Kontrahegemonija*.

Opširnije u: Александр Дугин, *Контррегемония*, в *Левифан / Контррегемония и евроцентризм*, А. Г. Дугин (редактор), Евразийское Движение, Москва, 2013, страницы 7–26.

ograničenosti i bojaznosti od eksplikativnog udaljavanja od teme, ovdje ćemo izložiti suštinske odlike rada na koji se pozivamo. Aleksandar Dugin izvanredno uočava i objašnjava Gramšijevu identitetsko prepoznavanje u političkom diskursu, koje sa sobom nosi istorijsku posvetu najvažnijih odlika marksističko-lenjinovskog poretku ideja. To obuhvata troslojni legat iz njihovog učenja. Opšte je poznato mjesto, na koje je još ranije upućivao Karl Marks, a koje se odnosi na suštinu kapitalizma koji počiva na ekonomskim osnovama koje determinišu društvene odnose. Na njih se nadovezuje Lenjinovo učenje koje je naglašavalo političku nadogradnju, a samim tim i političko osvješćenje radničke klase. Treća baza se, prema interpretativnim uvidima profesora Aleksandra Dugina, odnosi na ulogu intelektualca u društvu. Nakon ovih objedinjujućih i ukrštajućih poruka marksističko-lenjinovske težnje da održi primat u društvenoj teoriji, slijedi i samo nastojanje Gramšija da definiše umnogome onaj segment kategorijalnog aparata od kog polazimo u našem opravdanju i obrazloženju tematskog okvira. U pitanju je definisanje pojma *hegemonije*, koja se za ovog teoretičara manifestuje u onoj struji fluidne nejednakosti koja se održava u sferi nauke, kulture i intelektualnog miljea,⁷ što na izvjestan način pomjera teorijsku fabulu iz žarišta politike i ekonomije kao odomaćenog i priviknutog koncepta hegemonije.⁸ Ovaj pol totalitarnog aparata⁹ ne podrazumijeva isključivo naslućenu težnju da se uspostavi, sprovede i održi klima jedne univerzalne prisile, već, naprotiv, Gramši govori o jednom domenu konformističkog pristanka na vladajuću ideološku formu. Njegova kritika ne zaobilazi socijalističke pokrete u svijetu i jednu nedosljednost marksističkih mislilaca koji su se oglušili o osnovni postulat kritičke dimenzije njihove egzistencije i prihvatili zakonitosti kapitalističkog poretka.

Nakon ove kratke rekapitulacije i podsjećanja na operacionalizaciju pojma hegemonije kod Gramšija, iskoristićemo njegov teorijski nadzor kako bismo došli do onog imenovanog diskursa u kojem ćemo nastojati da privučemo pažnju na jedan ne tako „familijaran” spektar tumačenja u areni međunarodnih odnosa, naravno, ako se uzme u obzir više nego simplifikovano objašnjenje koje se rukovodi militarističkim blokovima. U ovim zonama, ispostaviće se, sadržana je jedna mitska slika iz koje je moguće izvući pouke o dominantnim filosofijama, za koje se smatra

⁷ Radi detaljnijeg prikaza sugerišemo na Gramšijevu knjigu *O državi*, u kojoj se između ostalog navodi razlika između njegovog i Lenjinovog poimanja hegemonije. Naime, riječ je o tome da Gramši upoznaje čitalačku javnost o prepoznavanju one baze (idejne) koja čini osnovu hegemonije. Pogledati: Antonio Gramši, *O državi*, prev. dr Ivo Petrinović, Radnička štampa, Beograd, 1979.

⁸ Александр Дугин, *Контрхегемония*, nav. djelo.

⁹ O pojmu totalitarne svijesti, totalitarnog aparata vrijedna su zapažanja Željka Simića koji je u njoj prepoznao i otkrio interferiranja raciocentrizma. U našoj akademskoj zajednici studije profesora Simića se smatraju uzornim pokazateljima o nastanku totalitarne svijesti baštinjene na „odnjegovanom” raciocentrizmu zapadne civilizacije.

Opširnije u: Жељко Симић, *Преображаји шoишaлишaрне свeстии / ирoлeиoмeнa зa сoциoлoшиију сaзнaнa*, Културно-просветна зајeдницa Бeoгрaдa, Бeoгрaд, 2006; i: Жељко Симић, *Филoзoфијa мoдeрнe иcихe / Еийсшeмoлoшиијa шoишaлишaрне свeстии — oд Дeкaртa и Пaскaлa дo Фрoјдoвe eиo-кoнцeпцијe*, Културно-просветна зајeдницa Бeoгрaдa, Бeoгрaд, 2007.

da čine polazni sistem uvjerenja oko kojih se obrazuju geopolitički polovi. To područje se prepoznaje u filosofiji evroazijstva i atlantističkom, tačnije, u protestantsko-eshatološkom horizontu. Pošto ćemo ovim suprotstavljenim „arhetipovima” posvetiti više pažnje u drugim poglavljima ovog rada, ovdje ćemo se zadržati na konceptu *kontrahegemonije*, kao jednog analognog pribježišta koje se protivi inaurisanom narativu liberanog ideologemata. Formirajući panoramu našeg polazišta, analizu nastavljamo registrovanom teorijskom signalizacijom Aleksandra Dugina. Pojam kontrahegemonije primijenićemo u tumačenju međunarodnih odnosa. U daljem iščitavanju njegovog rada primjećujemo, pozivanjem na Roberta Koksa (Robert W. Cox), da su međunarodni odnosi otvoreno područje u kojem dolazi do izražaja koncept hegemonije. Ono što ide kao prilog ovoj konstataciji jeste jedna naviknutost intelektualaca na takav vladajući obrazac mišljenja.¹⁰ To na izvjestan način podstiče Roberta Koksa da na terminološkoj infrastrukturi izgradi naizgled idejnu matricu koja predstavlja kontrahegemoniju. Za ovakav pristup neophodno je da postoji saglasnost i agilnost koje se prepoznaju u intelektualnom buntovništvu koje daje logistiku da se stvori blok kritičkog percipiranja kulminirane hegemonije. To za Aleksandra Dugina ne znači bezuslovno prihvatanje marksističke dogme. Pošto ovaj domen razmišljanja Roberta Koksa pripada postpozitivističkim, konstruktivističkim i postmodernističkim teorijama, kako ističe prof. Dugin, neophodno je osnažiti pristup kontrahegemonističkoj nepokornosti i protivljenju buržoasko-liberalističkoj ideologiji. Dalje, neophodno je izgraditi kontra ili anti društvo koje se protivi ili modelira kao potencijalna alternativa društvu koje se pojmi kao utočište hegemonije. To se, prije svega, odnosi na sferu tehnologije, politike i umjetnosti.¹¹ Ovo područje analize se može smatrati kao manifest za jednu teoriju koja se protivi liberalnom totalitarizmu. Dakle, ako se bolje udubimo u sadržaj ovih poruka, možemo izvesti zaključak da je riječ o potrebitosti radikalnih rezova kada je u pitanju mentalna predstava globalnog društva, težnja je da se revitalizuje socijalni okvir zajednice i, nadasve, utisnuta liberalna proteza na kojoj ono počiva zamijeni istinskim sadržajima kulture kojoj je to pravo uskraćeno. Uporednu kritiku prof. Dugin pronalazi i kod Džona Hobsona (John M. Hobson), potvrđenog teoretičara međunarodnih odnosa. Za nas je veoma značajno insistiranje na zauzimanju pozicije koja osmišljava teorijski front kontrahegemonije kao simboličkog

¹⁰ Milan Brdar ističe ideološku glorifikaciju i stimulišući naboj održavanja zapadnog imperijalizma od strane teoretičara kao što su Bernar Anri Levi, Finkelkraut, Gliksman. Милан Брдар, *Филозофија у Дишановом писоару — постмодерни пресек XX-вековне филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци — Нови Сад, 2002. Или како је писао својевремено Џилјен Бенда о издаји интелектуалца који се препуштају монотеизму владајуће политичке идеологије. Pogledati: Julien Benda, *Izdaja intelektualaca*, prev. Ana Buljan, Politička kultura, Zagreb, 1997. Zanimljivo tumačenje moguće je pronaći i kod Alastar Hamiltona i njegovo viđenje dramskog pisca Arnolda Bronena u službi nacističkog patosa. Opširnije u: Аластар Хамилтон, *Фашизам и интелектуалци 1919–1945*, „Вук Караџић”, Београд, 1978, citirano према: Жељко Симић, *Преображају тоталитарне свести / пролегомена за социологију сазнања*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2006.

¹¹ Александар Дугин, *Контрхегемония*, нав. djelo.

sistema koji bi trebalo da se suprotstavi zvaničnom kursu, kako je i rečeno, liberalne hegemonije. U radu ćemo ukazati i na ona reprezentativna saznanja koja ispunjavaju diskurs *Četvrtе političke teorije*, koja po svom potencijalu, teorijskoj i filozofskoj raskoši nudi sasvim nov pogled na svijet, oslobođen manjkavosti liberalne ideologije koja nije uspjela, koliko god se protivila tim epistemama, da se oslobodi u svojoj genezi jedne sveobuhvatne doktrine, što su teoretičari poput Karla Popera¹² i Džona Rolsa¹³ opisivali kao diktat jednog teorijskog nasljeđa koji je (kod Popera) urezivao svoje prisustvo u svaki društveni fenomen.¹⁴

Kontrahegemoniju ne treba shvatiti kao omaž ili lament nad ideologijama koje je liberalizam potisnuo na margine istorije, već kao pokušaj konsolidovanja njihovog zdravog tkiva koje je u teorijskom pogledu prednjačilo u idejnom sistemu. To nije poziv da se one reformišu kao vjerni pratioci totalitarnog stanja jer bi to bio poželjan i očekivan ishod koji ne bi mogao da se suprotstavi liberalizmu koji je i nastupio, kako nas uvodničar teme i podsjeća, na relaciji ostvarenja slobode od svakog tretmana totalitarističkog nadzora. Liberalizam je, kao ideološki buntovnik, težio da svoj program predstavi kao revolucionarni zahvat koji ne trpi nagomilavanje bilo kakvog kolektivističkog integriteta i njegovog nadzora nad pojedincem. Iskristivši pogodnu klimu, liberalizam je dodao u istoriju ideja obilježeno poglavlje političkih svetkovina, koje glorifikuju i budno čuvaju tvrđavu teško stečenih ovlašćenja, koja su dobijena u suzbijanju autoritarnih i totalitarnih talasa. Jasno je, kako i većina teoretičara ističe, da je u tom zahtjevu ostao usamljen. Međutim, ne treba da nas zavarava ovakav ishod stvari jer trezveni um ne smije prenebregnuti

¹² Karl Poper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji / Čar Platona*, Tom I, prev. Branimir Gligorić, BIGZ, Beograd, 1995. I: Karl Poper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji / Plima proročanstva: Hegel, Marks i posledice*, Tom II, prev. Branimir Gligorić, BIGZ, Beograd, 1993.

¹³ Moramo biti precizni, Rols je napravio otklon od svoje prve knjige *Teorije pravde* za koju je smatrao da sadrži obrise obuhvatne doktrine, koju će nastojati da koriguje drugim kapitalnim djelom *Političkim liberalizmom*.

Džon Rols, *Teorija pravde*, prev. dr Milorad Ivović, JP Službeni list — Beograd, CID — Podgorica, 1998.

Džon Rols, *Politički liberalizam*, prev. Ljiljana Nikolić, „Filip Višnjić”, Beograd, 1998.

¹⁴ Detaljno objašnjenje njihovog učenja moguće je pronaći kod jednog od najzapaženijih i najplodonosnijih američkih teoretičara u drugoj polovini XX i početkom XXI vijeka, Šeldona Volina. U prostranim tumačenjima, koja zahtijevaju aktivno učešće čitaoca, nudi se ravan svijesti, odnosno pretečama političke filozofije do mjesta kada će ona postati konstrukt koji je sazdan od isključivo racionalnih pogleda na političku arenу, odnosno, na širi politički sistem. Poznato je da će na tome težiti Nikolo Makijaveli. Nakon ovih ukaza postavlja se pitanje da li se taj momenat objavljivanja politike kao univerzuma koji se zasniva na razlikovanju i razabiranjju svega što ne pomaže modernom vladaru da opstane i „preživi dan političkih previranja”, može smatrati aksiomom političkog pozitivizma. Pogledati: Šeldon S. Volin, *Politika i vizija — kontinuitet i inovacija u zapadnoj političkoj misli*, prev. Slobodan Damjanović, „Filip Višnjić” — Službeni glasnik, Beograd, 2007.

činjenicu tajnih kodova, odnosno skrivenih stranica istorije,¹⁵ koje su morale biti istisnute iz programskog sadržaja liberalizma. On je zamaglio pogled na prošlost, na tradiciju, pronalazeći legitimitet u naivnom konformizmu da je on jedini opunomoćeni predstavnik političke i ekonomske slobode. Zbog toga, ne treba da nas iznenađuje odgovor prof. Dugina da takav zahvat ne predstavlja ništa drugo do legitimisani udarac nihilizma. Dobivši podršku u novom, po svemu sudeći, samovoljnom objavljivanju kraja istorije na kraju XX vijeka, liberalizam je nastupio kao hegemonistička prinuda koja se mora utisnuti u teorijsko tkivo svih onih društava koja ga do tada nijesu baštinila. On je postepeno razvijao kod njih ideološku strast prema onim kategorijama koje su i kod njega upitne. Vidjelo se da taj savez sa liberalnim ponudama nije doveo do boljitka i bržeg oslobađanja od socijalističke prošlosti, već do dublje krize tog nastupajućeg društveno-ekonomskog sistema. Prihvatajući neoliberalnu demokratiju, postsocijalistička društva su je prilagodila i testirala prema sopstvenim mjerilima, što će reći da su susptituisala liberalna poglavlja i parole o univerzalnim slobodama endemskim surogatima. Tako su dobili, kako su to primjetili Kič Berč i Vlad Mihnenko,¹⁶ neoliberalizam koji je nosio nacionalna obilježja. To uočava i istaknuti politikolog i geopolitičar Farid Zakarija. Jednostavno, nemoguće je poistovjetiti ustavni liberalizam kao najveću vrijednost zapadnog društva sa „ideološkim respiratorima” koji su nastali izvan njihove orbite. Obično su ta nezapadna društva nakon duge autoritarne vladavine, čak i u godinama privikavanja na demokratizaciju društva, zapadala u nove diktature.¹⁷

¹⁵ U ranije konsultovanoj studiji prof. Željka Simića, *Preobražaji totalitarne svesti*, da se uočiti kritičko promišljanje autora u onim poglavljima koja se odnose na liberalizam i demokratiju. Naime, autor ne podliježe jednoj naviknutosti da je ovaj ideološki obrazac jedino prihvatljiv oblik mišljenja u društvenim naukama. Štaviše, on ne podliježe atavističkom nasljeđu koje čini da se njegovi tvorci proglašavaju za apostole liberalizma, već i kod njih, na čelu sa, kako ističe prof. Simić, „patrijarhom liberalne misli” Džonom Stjuartom Milom, pronalazi one idejne manjkavosti, biografske podatke (npr. kako svjedoči Ž. Simić, jedan od teoretičara liberalizma, Džeјms Mil, otac Džona Stjuarta Mila, zalagao se za kolonizaciju Indije), koji ne idu u prilog njihovom misionarstvu. Ono što hoćemo da kažemo jeste dokazivanje autora da se liberalizam od jednog teorijskog i socijalnog otpora prema vladajućim dogmatima koji su potčinjavali samovoljni duh vremena, ne samo pretvorio, nego i prerastao sve oblike totalitarizma, postajući tako sopstvena antiteza. Opširnije u: Жељко Симић, *Преображаји тоталитарне свести / йролејомена за социологију сазнања*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2006.

¹⁶ U ovoj hrestomatiji koja prati istorijsku genezu nastanka i sloma neoliberalizma zapadna se ideološka potreba prihvatanja neoliberalizma, njegovih mecena, kao i potkrepljujuća teza da ga je svaka država koja se obavezala da čuva zavještanja iz ne tako daleke 1938. godine, kada je taj termin i nastao u Parizu. Vremenom će intelektualnu podršku i njegu dobiti u Društvu Mon Pelren. Opširnije u: Кин Берч, Влад Михањенко, *Усјон и йад неоліберализма / Крај једној економској йоретика?*, прев. Мира и Вера Глигоријевић, Завод за уџбенике, Београд, 2012.

¹⁷ Farid Zakarija u studiji *Budućnost slobode / Neoliberalna demokratija kod kuće i u svetu*, govori o tim volšebnim slučajevima u svijetu, gdje su, na primjer, stvoreni uslovi za konstituisanje ustavnog liberalizma, te stvaranju neoliberalne demokratije, a samim tim i jedne (ne)skrivenе osude koncepta demokratije koja se na zapadnom tlu pojavila mnogo kasnije

Mora se priznati da je liberalizam svoju hegemoniju opravdavao na različite načine. Od ekonomske politike, političke liberalizacije, prevrednovanja rodnog automatizma, što ga čini posve sofisticiranim ideološkim angažmanom. Nastavljajući analizu osvrtnom na rodne identitete, Aleksandar Dugin s pravom ističe da liberalizam koristeći sagu o rodnoj subordinaciji pokušava da otrgne čovjeka od svog svijeta tradicije, kvalifikujući je vilajetom totalitarizma. Tako je u postmodernizmu stvarana *ideologija postmoderne androgynosti*, odnosno, stvoren je jedan hibrid koji za razliku od one primarne božanske androgynosti, o kojoj je svojevremeno pisao Mirče Elijade, ima samo urezani otisak epohe u kojoj je rođen.¹⁸ U sljedećem navođenju prof. Dugina moguće je pročitati detaljan tekst epohalne usamljenosti pojedinca, koji je kroz „avanturu” liberalizma i težnju da ostvari slobodu od tradicionalnih navika, dostigao nivo kulturne ogoljenosti i identitetske neprepoznatljivosti. Naime, nakon svih ovih lančanih posljedica koje su produkti liberalizma, vrijedan je pomena sljedeći fragment Aleksandra Dugina: „Društvo se raspada, pojavljuje se postdruštvo, pojavljuje se odvojeni liberalni građanin svijeta, kosmpolit, koji, zapravo ne pripada nijednom društvu.”¹⁹ Korespondentne stavove moguće je pronaći i kod Šeldona Volina kada govori o fenomenu *obrnuto totalitarizma*. Iako smo o ovom fenomenu pisali u drugim ogleđnim radovima, ovdje ćemo dodati da je riječ o tome da su zapadni hegemoni (Sjedinjenje Države) preuzeli, ali na jedan inverzivan način, obrise nacističkog režima, kojima vješto manipulišu društvom. Riječ je o jednom sofisticiranom modelu totalitarizma.²⁰

Koji su preduslovi da bi se izbjegao liberalizam i nametnuta svijest o njemu koja opterećuje čovjeka prilikom sličnih uvida? Potrebna je, kako u nastavku rada ističe prof. Dugin, jedna vrsta radikalnog preispitivanja i promišljanja stvari, koja će težiti da se revitalizuje ličnost, da se popuni taj opustošeni predio koji je prouzrokovao liberalnom poharom njenog digniteta. Neophodno je jedno novo „otkrivenje” kroz čiju inicijaciju će se vratiti ne samo izgubljena religioznost, nego i vjera u novo društvo koje će obogatiti čovjeka koji je u postistorijskom globalnom društvu ostao sam na putu zaborava.²¹ Zbog toga je nužno misliti kontrahegemoniju. Kon-

od liberalizma, dalje, navodi sijaset ilustrativnih i zahvalnih primjera gdje su ove dvije idejne forme razdvojene. Zanimljivo je da se ustavni liberalizam (uređenim ekonomskim okvirima i zakonima) mogao pronaći i u diktatorskim režimima. Eklatantan primjer je svakako režim Augusta Pinočea. Na drugoj strani, često se zažmuri na vjerodostojne i potvrđene istorijske oblike negiranja ljudskih sloboda u zalivskim monarhijama, zarad ekonomske saradnje koju imaju sa zapadnim stožerima. Opširnije u: Farid Zakarija, *Budućnost slobode / Neoliberalna demokratija kod kuće i u svetu*, Dan Graf, Beograd, 2004.

¹⁸ Opširnije u: Предраг Живкович, *Постмодерна андрогинност*, в *Коммуникологи*, Москва, 2015, Томе 3, № 6 (ноябрь-декабрь), страницы 129–143.

¹⁹ Александар Дугин, *Контрхегемония*, стр. 17.

²⁰ Pogledati: Sheldon S. Volin, *Politika i vizija — kontinuitet i inovacija u zapadnoj političkoj misli*, prev. Slobodan Damjanović, „Filip Višnjić” — Službeni glasnik, Beograd, 2007.

²¹ Bogdana Koljević i Dijego Fuzaro u svojim filozofskim ogleđima posvećenim povratku evropskog etnosa sebi, koji se jedino može ostvariti ako se odbaci vještačko ruho Evropske unije koja sve potčinjava i žrtvuje božanstvu tržišnog merkantilizma, više nego ikad, vraćaju na teorijsku scenu Hajdegerova tumačenja o zaboravu bića i jedne sentence „noći

trahegemonija bi, prema riječima prof. Dugina, trebalo da obuhvati one intelektualne meridijane koji su saglasni u jednom: da je potreban novi manifest ili globalni odgovor transnacionalnom liberalizmu, čiji je međunarodni portret prepoznat u djelima Džozefa Naja (Joseph S. Nay).²² To dalje podrazumijeva intelektualni savez, političke i društvene pokrete sa antiliberalnim nastojanjima, koji predstavljaju idejnu snagu da se prevaziđe pozicija hegemonije koja je, kao što smo i vidjeli, postavljena na temeljima liberalizma. Ta hijerarhija društva sa umnim vladarima na čelu poziv je da se uspostavi jedna forma platonističkog *Platonopolisa*.

Nadamo se da smo otvorili plodonosan diskurs iz kojeg je moguće izvući pouke i usmjeriti ih na teren međunarodnih odnosa. S razlogom smo se opredijelili za stanovišta prof. Aleksandra Geljeviča Dugina, jer njegovi radovi govore o nezaobilaznom „arhipelagu osvjedočenih tumačenja i anticipacija”, od kojih je neophodno poći u objašnjenju današnjih međunarodnih odnosa. Njegov drugi rad, *Kontrahegemonija u teoriji multipolarnog svijeta*, srodan je prethodnom koji je činio okosnicu naše analize.²³ I ovdje se kao u prethodnom polazi od definisanja kontrahegemonije koja se ističe u kritičkom diskursu međunarodnih odnosa. Ovdje dolaze do izražaja dva stanovišta koja obrazuju realisti i neorealisti u tumačenju međunarodnim odnosima, koje ćemo razmatrati u zaključnom pregledu rada. Dok se za prve koncept hegemonije koristi da se objasni superiornost nacionalnih država, čije je distinktivno svojstvo premoći regionalnog karaktera, za druge je to pitanje više globalnog karaktera, a njegovu strukturu čini bipolarni ili unipolarni sistem hegemoni. Dâ se primijetiti teorijski sklop kontrahegemonije u okviru kritičke teorije međunarodnih odnosa. On se formira na ravni ljevičarskog diskursa i njegovog poimanja istorijskih procesa u marginalizovanju buržoaske svijesti. Međutim, ovi zahtjevi gramšista ne mogu se smatrati jezikom nove revolucionarne obnove i prevazilaženja hegemonističke strukture. Neophodno je taj diskurs obogatiti širim spektrom onih koncepcija koje ne lociraju samo ljevičarski rakurs kao jedino validno rješenje u tumačenju međunarodnih odnosa. To dolazi do izražaja u Duginovom pozivanju na stavove francuskog filozofa Alena de Benoe, koji je naučnoj javnosti poznat, kako ističe prof. Dugin, po njegovom antiburžoaskom raspoloženju, protivljenju modernizmu i svemu onome što se smatra plodom liberalizma. Kada je u pitanju njegovo shvatanje predmetnosti koja se odnosi na poimanje civilizacijskih polova,²⁴ De Benoa razlikuje, ili bolje reći suprotstavlja evropskom kulturnom logosu (koji identitet crpe od Grka, ali nikako ne isključuje germanske, keltske, latinske i slovenske tipove), zapadni svijet, čiju potporu čine materijalističke

svijeta” koja semantički pokriva današnju usnulost bića i čovjeka. Pogledati: Bogdana Koljević, Dijego Fuzaro, *Ustanak evropskih naroda / Politika i filozofija*, IP Filip Višnjić, Beograd, 2016.

²² Dugin govori o konstelaciji svih onih političkih i međunarodnih aktera koji čine taj konstelacioni sistem.

²³ Александр Дугин, *Контрgegемония в теории многополярного мира, Левиафан / Контрgegемония и евроцентризм*, А. Г. Дугин (редактор), Евразийское Движение, Москва, 2013, страницы 27–54.

²⁴ Александр Дугин, *Контрgegемония в теории многополярного мира*, nav. djelo.

vrijednosti i ono što je predmet kritike ovog autora, tehnološka ambijentalnost.²⁵ Dodajmo da De Benoa u svom konceptu tumači stanovište gramšizma zdesna, njegovu zrelost i involviranje u svijet savremene društvene misli, i zalaže se za totalno prevrednovanje liberalizma, koji ne smije dislocirati svoju angažovanost ni u tom prividnom polju koje ga tumači kao posleliberalizam, jer uvijek postoji mogućnost da se on obnovi i pronađe nove saveznike kako bi povratio perspektivu hegemonije.

Privodeći ovo posredujuće poglavlje kraju, napravićemo retrospektivu dosadašnjeg izlaganja. Hegemonija se može predstaviti kao suprematija zapadnog svijeta ili modernosti nad premodernom, odnosno, nezapadnim svijetom. Prvi svijet odlikuju rodna mjesta kapitalizma, modernizacije i ljudskih prava, liberalne demokratije, a drugi njegova totalitarna prelamanja i medijum etatizma, neorganizovanosti i antidemokratskih vrijednosti. Odgovor na ovakvu koncepciju hegemonije, prema sugestijama autora, trebalo bi da bude sadržan u globalnoj revoluciji intelektualaca ili one elite koja je svjesna svog položaja i istorijskog poziva da se suprotstavi manifestu hegemonije. Oni spadaju u red onih koji ne podliježu zakonima hegemonije i unipolarnog međunarodnog poretka, oni su tzv. revizionisti koji se zalažu za promjenu unipolarne teksture, a koju mogu dobiti samo kroz teoriju multipolarnog svjetskog poretka. Tu treba svrstati i nacionalne države koje drže do svog suvereniteta. Međutim, i među njima postoji onih koji na jedan volšeban način ne isključuju posve ideološki matricu hegemonije. Kao jedan od revizionističkih egzemplara javljaju se članice BRIKS-a. U njima leži potencijal i mogućnost ustrojstva multipolarnog svijeta.

ČETVRTA POLITIČKA TEORIJA KAO UVOD U FILOSOFSKU ARHITEKTONIKU MULTIPOLARNOG SVIJETA

Ovdje ćemo prvo objasniti startegiju *teorije multipolarnog svijeta*, a zatim i neophodnost inaugurisanja *Četvrtе političke teorije* kao idejnog stadijuma koji oblikuje ovu teoriju. Naime, prof. Dugin ovoj teoriji pripisuje osobenost kontrahegemonističkog stanovišta u međunarodnim odnosima. Tačnije, ona je nastala kao vrhunac teorijske rasprave o hegemoniji i kontrahegemoniji. Teorija multipolarnog svijeta nastala je kao automatizovani odgovor na unipolarni centrični sistem. To nije dihotomni model koji je svijet spoznao nakon Drugog svjetskog rata, nego pluralni ambijent koji čini više nezavisnih i suverenih država. Ono što ih čini posebnim jeste mogućnost odvijanja univerzalnih zapadnih vrijednosti.²⁶ Mora se naglasiti, kada je riječ o ovoj teoriji, da je u okviru nje moguće prepoznati, kao što smo i rekli,

²⁵ Veoma su zahvalni njegovi ogledi o totalitarizmu, kao i teorijska čestitost da istraje u namjeri i teorijskoj intervenciji u prepoznavanju novih oblika totalitarizma, pa čak i onog koji je baštinen u jednoj od njegovih kolijevki, Francuskoj. Alen de Benoa piše o onom entitetu racionalnosti koja je postala meritum društvenog rasuđivanja, preuzevši „ingerencije” totalitarizmu. Alain de Benoist, *Komunizam i nacizam / 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću* (1917–1989.), prev. Ivana Barišić, Zagreb: „Z. Hasanbegović”, 2005.

²⁶ Opširnije u: Александр Дугин, *Теория многополярного мира*, Евразийское движение, Москва, 2013.

realistički i liberalni pogled na svijet međunarodnih odnosa. Za prve je uvriježeno mišljenje da u svom boravišnom diskursu insistiraju na značaju nacionalnih država kao glavnih aktera međunarodnih odnosa. Iz ovog teorijskog epicentra u drugoj polovini XX vijeka razvila se i škola neorealista. Za njih je karakterističan taj bipolarni sistem međunarodnih odnosa. Jasno je da je riječ o konstitutivnim elementima koji su potkrijepili prodornost interesa dvije supersile, Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza.²⁷ Nakon njegovog raspada, kako naglašava prof. Dugin, ostalo je uvjerenje da se unipolarni svijet odnosi na zaštitu interesa Sjedinjenih Država. Njihovu antitezu čine liberali, odnosno, liberalna škola koja zapadna društva i države uzima kao paradigmatične primjere prevazilaženja moći nacionalne države. Oni ističu permanentni značaj demokratije u uspostavljanju međunarodnih odnosa. I ovdje je moguće izdvojiti posebno krilo, neoliberalne. Oni favorizuju procese globalizacije kao dominantan društveni proces koji stvara nadnacionalnu globalnu strukturu, koju čini mnoštvo nevladinih organizacija i drugih društvenih pokreta. Oni ne skrivaju htjenja pronosiranja zapadnih vrijednosti.²⁸

Korijene ovih teorija moguće je pronaći u onim arhetipovima koji su budili čula onim društvima koja će u kasnijim fazama ili stadijumima svoga razvoja postati svjetski hegemoni. To i svjedoči još jedan izvod prof. Aleksandra Dugina, koji se odnosi na suprotstavljene prostore koji su pod direktnim uticajima protestantsko-eshatoloških učenja i (neo)evroazijskih narativa.²⁹ Riječ je o tome da su ove doktrine snažno oblikovale zapadna društva i ona društva koja naseljavaju evroazijski prostor. Prvi je preuzeo misiju izabranog naroda³⁰ koji po nekoj evolutivnoj liniji mo-

²⁷ Koristan pregled sukoba ideja pronalazimo i kod Pola Kenedija. „I u slučaju Poljske i u slučaju Nemačke, ruska politika je morala da se sukobi sa zapadnom. Politička i ekonomska želja Amerikanaca, Britanaca i Francuza bila je da ideje slobodnog tržišta i demokratskih izbora budu norma širom Evrope (iako je bilo jasno da su London i Pariz želeli da država zauzima više mesta nego što su to voleli *laissez-faire* Amerikanci).” Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila / Ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine*, prev. dr Predrag Marković, CID — Podgorica, JP Službeni list SRJ Beograd, 1999, str. 420.

²⁸ Александр Дугин, *Теория многополярного мира*, nav. djelo.

²⁹ O ovim filosofijama više je bilo riječi u drugim ogleđima u kojima smo razmatrali pitanja geopolitičkih polova te Hronike Uri Linda, stoga smatramo da je uputno dati samo pregledne komentare ove studije. Opširnije u: Александар Дугин, *Мистерије Евроазије*, prev. Зоран Буљугић, Логос, Београд, 2008.

³⁰ Zanimljivo je viđenje prof. Dugina o pitanju hrišćanskog raskola. Pratimo to uputstvo: „U suprotstavljanju rimokatolicizma Pravoslavlju i treba tražiti klicu razvoja istorije civilizacije i geopolitičkih procesa tokom kasnijih vekova. Od raskola crkava treba početi odbrojavanje istorije Zapada. Rimokatolicizam u to vreme počinje da predvodi izrazito ‘zapadne’ tendencije. Ali nakon određenog vremenskog perioda određeni elementi rimokatoličkog učenja koje je, uzgred, ono nasledilo od pravoslavnog jedinstva crkava, dolaze u protivrečnost sa osnovnom linijom razvoja Zapada. Preokret nastupa s Reformacijom. U tom trenutku ‘najzapadnije’ tendencije se izdvajaju i koncentrišu u protestantskom tipu. Protestantizam se širi u onim zemljama i među onim narodima koji se dosledno kreću u pravcu koji je postavio raskol: otuđenje od Istoka, oholi prezir prema ‘divljim’ narodima, positovećivanje sebe i svog tehničkog razvoja s vrhuncem civilizacije, koje se više nisu zadovoljavale rimokatoličkim okvirima (iako su ovi, sa svoje strane, bili suštinski

ra uspostaviti red u svijetu i urediti ga po svom vrijednosnom obilježju. Ono što čini suštinu ovog tumačenja jeste pojam *dispenzacijalizam*, koji se odnosi na eshatološke promisli koje Bog ima prema Anglosaksoncima. Druga promisao dispenzacijalizma odnosi se na Izrailj. „Za razliku od pravoslavnih i svih normalnih hrišćana, protestantski fundamentalisti su ubedeni da biblijska proročanstva o učešću naroda Izrailjeva u događajima ‘kraja vremena’ treba shvatiti bukvalno, strogo na starozavetni način, te da se ona odnose na one Jevreje koji nastavljaju da ispovedaju judaizam i danas. Jevreji na kraju vremena treba da se vrate u Izrailj, da obнове svoju državu (ovo ‘dispenzacijalističko proročanstvo’ se na neobičan način bukvalno ostvarilo 1947. godine) i zatim da budu izloženi najezdi Goga, to jest ‘Rusa’, ‘Evroazijaca’... U trenutku ‘velike nevolje’ pretpostavlja se da će anglosaksonski hrišćani biti ‘uzeti’ (‘uzneseni’) na nebo (rapture) — kao na ‘kosmičkom brodu ili tanjiru’ — i tamoće sačekati kraj rata Goga (Rusa) sa Izrailjem. Zatim će oni (anglosaksonci) zajedno sa protestantskim ‘Hristim’ ponovo spustiti na zemlju, gde će ih sresti Izrailjci koju su pobedili Goga i odmah će preći u protestantizam. Tada će početi ‘hiljadugodišnje carstvo’ i Amerika će zajedno sa Izrailjem potpuno vladati u stabilnom raju ‘otvorenog društva’ i ‘jedinstvenog sveta’.”³¹ Vjerujemo da smo bili lucidni u analizi i predstavljanju mitoloških narativa koji su i involvirani u savremenim međunarodnim odnosima. Ono čime ćemo završiti ovaj fragment o dispenzacijalizmu tiče se *Hronike Uri-Linda*, koja je instrumentalizovana prije početka Drugog svjetskog rata kao opravdanje izabrane rase, jer se ona i odnosi na rasnu istoriju. Nju čine učenje o postajanju triju božanstva od kojih su nastali prvi narodi za koje se smatra da su preteče rasnim pojasevima. Riječ je o boganjima Lidi, Findi i Freji. Od Freje su nastali Frizi (germansko pleme) koji, zahvaljujući imanentnim karakteristikama i prirodi njihove majke, poznaju sakralne vrijednosti i jedini su sposobni da uspostave jak društveni poredak demokratskog tipa. To će biti i uvod u jednu novu „odjevenu odiseju” ka imperijalnom osvajanju pod pokroviteljstvom zapadnih društava i novog krstaškog rata u ime progresa. Ovdje se nameće persiflažni pogled Nikolaja Danilevskog kada konstatuje da: „I tako, što možemo glasnije ćemo izjavljivati da je naš kraj evropski, evropski, evropski, da nam je progres draži od života, zastoj strašniji od smrti, da nema spasa izvan progresivne, evropske, svečovečanske civilizacije, da izvan nje čak ne može ni biti nikakve civilizacije jer van nje nema nikakvog progresa. Tvrditi suprotno, štetna je jeres, koja osuđuje jeretika, ako ne na spaljivanje, onda bar na isključenje iz društva mislećih, osuđuje ga na nadmeni prezir. I sve je to savršena glupost, do te mere površna da je čak savesno opovrgavati je.”³²

korak u istom pravcu udaljavanja od Pravoslavlja koje je ostalo tradicionalno i verno duhu iskonskog učenja). Protestantske zemlje — u prvom redu Engleska — kreću putem ‘morske civilizacije’, teže apsolutizaciji liberalnog modela, univerzalizaciji ‘trgovačkog poretka.’” Александар Дугин, *Мистерије Евроазије*, прев. Зоран Буљугић, Логос, Београд, 2008, стр. 131.

³¹ *Ibid.*, 136.

³² Николај Ј. Данилевски, *Русија и Европа*, прев. Павле Д. Илић, Нолит — Досије, Београд, стр. 74.

Bližeći se kraju ovog iscrpnog teorijskog razmatranja, naglasićemo potrebu uvođenja *Četvrte političke teorije* kao modela ili sinkretizma koji bi trebalo, kao što smo i istakli, da objedini najsvjetlije impulse predašnjih teorija, koje su svojevremeno objavljivale kraj istorije, izbjegavajući pritom totalitarne artikulacije. Ova teorija se može smatrati novom filozofskom snagom svih onih koji se danas protive jarmu liberalne ideologije ili liberalnog totalitarizma. Ona je u suprotnosti sa postmodernom, sa svim produktima i načelima na kojima je ona postavljena. *Četvrta politička teorija* iziskuje obnovu monoteističkih religija koje su bile zamijenjene racionalističkim dogmama moderne. To je filozofski model koji je sadržan u teorijama Martina Hajdegera, uticajima Heraklita, Parmenida i Platona.³³

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Primjetno je da smo ovaj rad posvetili analiziranju i razmatranju teorijskih poruka ruskog sociologa i filozofa Aleksandra Dugina. Trudili smo se da izdvojimo one segmente njegovog stvaralaštva za koja smatramo da na najeksplicitivniji način opravdavaju i našu zamisao za jednu *geopolitiku otpora*, kao svojevrsnu kontrahegemoniju. Ono što je zaključna procjena ovog teorijskog uvida svakako je nastojanje da se, i pored svih onih istorijski prepoznatih arhipelaga filozofske i sociološke analekte, uvažavaju dosadašnje ideje, ali isto tako i nužno dopune i koriguju onim elementima koji će im dati dodatnu diskursnu energiju da se suprotstave atacima postmoderne ideološke hegemonije. Geopolitiku, prema tome, ne treba smatrati svojinskim i privilegovanim posjedima međunarodnog poretka, njegovom neotuđivom tapijom, već, prije svega, kao živim misaonim porukama koje su odoljele ultimativnim zahtjevima koji su težili da zaokupe vrijeme i tako stvore onu vremenitost koja je tijesna za bilo kakav vrijednosni pluralizam. Ona predstavlja glas prošlosti koji nas podsjeća na porijeklo onih fenomena, događaja, koji su danas postali pomodni performansi nekadašnjeg svijeta i borbe za prevlast jednih i opozivu drugih vrijednosnih sistema. Oni su taj „provocirajući” nemir našeg unutrašnjeg svijeta koji nas podsjeća, opominje i upućuje na mnogo dublje sadržaje od onih koje stičemo kroz iskustvo. Presudna opomena koje smo se držali u radu jednim dijelom je sadržana kod arhitekta geopolitičkog svijeta Amerike, Henrija Kisindžera. „Poredak koji danas nastaje moraće da izgrade državnicima koji pripadaju različitim kulturama.”³⁴ Ovaj rad završićemo jednom metafizičkom sugestijom prof. Dugina. „Sukob reda Atlantika i Reda Evroazije kroz vekove i hiljade godina, zaodevajući se u najrazličitij oblike, predstavlja u izvesnom smilu glavni konspirološki sadržaj istorije — istorije velikih planetarnih strasti, istorije naroda i religija, rasa i tradicija, duha i ploti, rata i mira. U sukobu Redova ne treba videti uprošćenu moralističku sliku borbe Dobra i Zla, Istine i Laži, Anđela i Demona itd. To je borba dvaju suprotnih tipova pogleda na svet, dveju metafizičkih slika Bića, dvaju puteva po kosmosu i kroz kosmos, dvaju velikih Načela, koji nisu samo suprotstavljeni jedan drugome, nego su i neophodni

³³ Александр Дугин, *Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.

³⁴ Henri Kisindžer, *Diplomatija*, Klub PLUS, Beograd, 2016, str. 14.

jedan drugome. Na tom paru zasnovan je sav kosmogonijski i kosmološki proces, sav ciklični tok ljudske istorije... Oba Reda poseduju veoma duboke ontološke i sakralne korene, kao i metafizičke razloge da budu upravo ono što jesu... Izbor geopolitičkog puta odražava izbor metafizičkog i ezoteričkog puta, puta Duha kroz svemir.”³⁵

LITERATURA

- [1] Alain de Benoist, *Komunizam i nacizam / 25 ogleda o totalitarizmu u XX. stoljeću* (1917–1989.), prev. Ivana Barišić, Zagreb: „Z. Hasanbegović”, 2005.
- [2] Antonio Gramši, *O državi*, prev. dr Ivo Petrinović, Radnička štampa, Beograd, 1979.
- [3] Bogdana Koljević, Dijego Fuzaro, *Ustanak evropskih naroda / Politika i filozofija*, IP Filip Višnjić, Beograd, 2016.
- [4] Džon Rols, *Politički liberalizam*, prev. Ljiljana Nikolić, „Filip Višnjić”, Beograd, 1998.
- [5] Džon Rols, *Teorija pravde*, prev. dr Milorad Ivović, JP Službeni list — Beograd, CID — Podgorica, 1998.
- [6] Farid Zakarija, *Budućnost slobode / Neoliberalna demokratija kod kuće i u svetu*, Dan Graf, Beograd, 2004.
- [7] Graham Alison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, HOUGHTON MIFFLIN HARCOURT, Boston / New York, 2017.
- [8] Henri Kisinžer, *Diplomatija*, Klub PLUS, Beograd, 2016.
- [9] Julien Benda, *Izdaja intelektualaca*, prev. Ana Buljan, Politička kultura, Zagreb 1997.
- [10] Karl Poper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji / Čar Platona*, Tom I, prev. Branimir Gligorić, BIGZ, Beograd, 1995.
- [11] Karl Poper, *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji / Plima proročanstva: Hegel, Marks i posledice*, Tom II, prev. Branimir Gligorić, BIGZ, Beograd, 1993.
- [12] Pol Kenedi, *Uspom i pad velikih sila / Ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine*, prev. dr Predrag Marković, CID — Podgorica, JP Službeni list SRJ Beograd, 1999.
- [13] Seldon S. Volin, *Politika i vizija — kontinuitet i inovacija u zapadnoj političkoj misli*, prev. Slobodan Damjanović, „Filip Višnjić” — Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- [14] Zbignjev Bžežinski, *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 1999.
- [15] Аластар Хамилтон, Фашизам и интелектуалци 1919–1945, „Вук Караџић”, Београд, 1978.
- [16] Александар Дугин, *Конспирологија / (Наука о заверама, тајним друштвима и окултном рају)*, прев. Зоран Буљгић, Београд, 2008.
- [17] Александар Дугин, *Мистерије Евроазије*, прев. Зоран Буљгић, Логос, Београд, 2008.
- [18] Александар Дугин, *Основи геополитике / Геополитичка будућности Русије*, прев. Сава и Петар Росић, Екопрес, Београд, 2004.
- [19] Александр Дугин, *Контрgegемония в теории многополярного мира*, в *Левиафан / Контрgegемония и евроцентризм*, Александр Дугин (редактор), Евразийское Движение, Москва, 2013, стр. 27–54.
- [20] Александр Дугин, *Контрgegемония, в Левиафан / Контрgegемония и евроцентризм*, Александр Дугин (редактор), Евразийское Движение, Москва, 2013, стр. 7–26.
- [21] Александр Дугин, *Четвертая политическая теория / Россия и политические идеи XXI века*, Амфора, Санкт-Петербург, 2009.

³⁵ Александар Дугин, *Конспирологија / (Наука о заверама, тајним друштвима и окултном рају)*, прев. Зоран Буљгић, Београд, 2008, стр. 140.

- [22] Александр Дугин, *Теория многополярного мира*, Евразийское движение, Москва, 2013.
- [23] Ахмет Давутоглу, *Стратегијска дубина, Међународни положај Турске*, прев. Сенка Ивошевић Ипек, ЈП Службени гласник, Београд, 2014.
- [24] Жељко Симић, *Преображаји њојалијтарне свесџи / љролејомена за социолољију сазнања*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2006.
- [25] Жељко Симић, *Филозофија модерне љсихе / Ејисџемолољија њојалијтарне свесџи — од Декарџа и Паскала до Фројдове ејо-концејиције*, Културно-просветна заједница Београда, Београд, 2007.
- [26] Милан Брдар, *Филозофија у Дишановом љисоару — љосџмодерни љресек ХХ-вековне филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци — Нови Сад, 2002.
- [27] Николај Ј. Данилевски, *Русија и Евроља*, прев. Павле Д. Илић, Нолит — Досије, Београд, 2007.
- [28] Предраг Живкович, *Постмодерна адрогинност*, в *Коммуникологија*, Москва, 2015, Томе 3, № 6 (ноябрь-декабрь), страници 129–143.

Predrag ŽIVKOVIĆ, Rade ŠAROVIĆ, Borislav ĐUKANOVIĆ

GEOPOLITICS OF RESISTANCE

Summary

By opting for the theoretical elaboration of the contemporary geopolitical trends and by subjecting to scientific criticism those standpoints which can be said to maintain this discipline within the sphere of scientific theory and social reality, it is our intention to pinpoint the new „sources” of international relations which alter the established „atavistic habits”. Therefore, it seems that the author’s justified engagement with an inverse image of geopolitical processes which point to the significance, not so much of the new and discovered, but of the forgotten areas of the civilised development. This entails a return to and an introduction of the new political ideologies, i. e. scientific theories, to the historical scene. The particularity of this viewpoint lies in the revitalization, more precisely, in the tide of mythological narratives which can be considered archetypes in the arena of international relations (Dugin, 2008) and which are believed to have Apeiron characteristics. It is further characterised by the ebb of those ideologies which at the end of the 20th century promoted and imitated the famous credo — the end of history, therefore the consequences of the reverse totalitarianism (Volin, 2007). We will point to the necessity of introducing a new political theory (the Fourth Political Theory, Dugin, 2009), then the instincts of isolationism or the engagement of world powers as pointed out by Henri Kissinger (2016), and the danger of a clash amongst the great powers which do not perceive the messages of history. To be more precise, they need to avoid the „Thucydides’s trap” (echo of the Peloponnesian War), that is, the awakening and confrontation of the new and established hegemons, as Graham Alison (2017) teaches the geopolitical forces in his study *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides’s Trap?* This, it seems, is a sufficient reason for the indicated theoretical insistence on and readiness to the interpretation of this theoretical framework.

Key words: geopolitics, liberalism, reverse totalitarianism, the Fourth political theory, the end of history